

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО НАУКОВОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

ПАТЕНТНА АКТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ВІНАХІДНИКІВ ЗА КОРДОНОМ: ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

Андросчук Геннадій Олександрович,
*кандидат економічних наук,
головний науковий співробітник
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*

The scientific report is devoted to the study of issues of patent activity of domestic inventors abroad, in particular, considered the global migration processes of highly qualified personnel from Ukraine and the actual lack of patenting of domestic inventions abroad, analyzed its (activity) impact on the economic security of the state. The author made solid conclusions and suggested practical mechanisms for solving this problem.

Keywords: labor migration, innovations, economic security, patenting, threats to economic security.

Научный доклад посвящен изучению вопросов патентной активности отечественных изобретателей за рубежом, в частности, рассмотрены глобальные миграционные процессы высококвалифицированных кадров из Украины и фактическое отсутствие патентования отечественных изобретений за границей, проанализировано ее (активности) влияние на экономическую безопасность государства. Автором сделано основательные выводы и предложены практические механизмы решения данной проблемы.

Ключевые слова: трудовая миграция, инновации, экономическая безопасность, патентование, угрозы экономической безопасности.

Інноваційна діяльність є одним із головних рушіїв економічного зростання, вона сприяє підвищенню рівня продуктивності за рахунок збільшення показників конкурентоспроможності інноваційних підприємств. Одним з ключових аспектів інноваційного процесу в багатьох галузях є захист результатів науково-технічної діяльності за допомогою патентів, зокрема, на міжнародному рівні шляхом зарубіжного патентування винаходів, що є основою конкурентоспроможності на рівних умовах в контексті більш глобальних дій [1]. Зазначимо, що цей процес досить коштовний. Вартість послуг і розмір мита при зарубіжному патентуванні винаходів залежать від обсягу заявки, кількості пунктів формули винаходу, аргументованості відповідей на запити експертизи, тривалості діловодства і гонорару конкретного зарубіжного патентного повіреного. Вони складають у дол. США: в США – від 10 000, в Канаді – від 3000, в Австралії – від 2500, в країнах ЄС – від 2500 на одну країну, в Японії – від 25 000. Єдиний на 16 країн Євросоюзу європейський патент обходиться приблизно у суму 25 000 євро.

Можливі ризики відсутності правової охорони ОІВ за кордоном при експорті продукції і технологій: 1) втрата виключних прав експортерів на свою продукцію на зарубіжних ринках; 2) можливість законного використання / копіювання технології / продуктів третіми особами; 3) падіння доходів експортерів і зменшення їх частки на зарубіжних ринках; 4) порушення експортерами виключних прав третіх осіб; 5) судові позови до експортерів; 6) заборона виробництва / продажу продукції експортерів, конфіскація продукції як контрафактної.

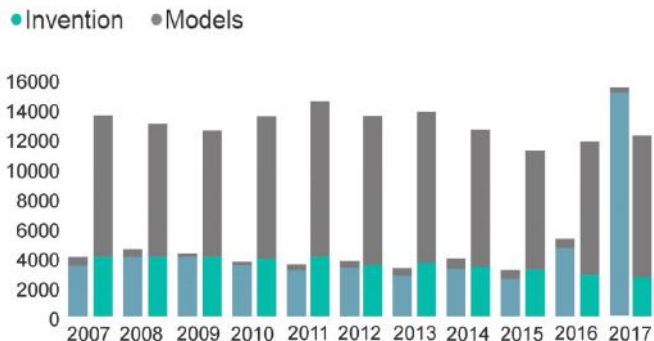
Тому питання зарубіжного патентування винаходів фактично стає загальнодержавним завданням, оскільки дозволяє: забезпечити пріоритет України в досягненнях науки і високотехнологічному виробництві; підвищити міжнародну репутацію України в сферах науки і виробництва наукомісткої продукції; забезпечити контроль за поширенням військових, спеціальних і подвійних технологій; перешкоджати «патентній експансії» з боку зарубіжних учасників ринкових відносин; підвищити теперішню і майбутню конкурентну спроможність національних інноваційних компаній на світовому

ринку і сприяти створенню національного високотехнологічного ринку; забезпечити конкурентну спроможність (особливо в областях, пов'язаних з розробкою, виробництвом і продажем озброєння і військової техніки).

Неконтрольований виток з України інноваційних технічних рішень за кордон. здійснює негативний вплив на економічну безпеку держави. В обхід ст. 37 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», що передбачає реєстрацію пріоритетної заявки на винахід (корисну) модель в Україні, значна частина винахідників подають заявки на винаходи безпосередньо в інші країни, без подачі заявки на винахід (корисну модель) в Україні Несанкціонований виток винаходів, т.з. «патентна міграція» з України постійно зростає. Рівень (патентів-втікачів) складає 10–12 % щорічного обсягу патентування. Найбільш активні сектори міграції – медичні препарати, ІТ-технології (системи та обладнання), фармакологія. Розширюється географія міграції: Російська Федерація, (51 %), США (11 %), Пів. Корея (9 %), Тайвань (3 %), Німеччина (2 %) [2]. До групи «патентів-втікачів» як правило входять найбільш конкурентоздатні винаходи, які потім повертаються в Україну як інноваційні продукти іноземних компаній.

Нещодавно перший інноваційний парк в Україні – UNIT.City презентував перший звіт з українських інновацій (Ukraine in the Global Innovation Dimension Report 2007–2017). Проект підготовлено Innolytics Group, SingularityU Kyiv Chapter и UNIT.City. У своєму дослідженні [3] автори базувались на міжнародних патентних базах даних Derwent Innovation і Derwent World Patent Index. Розглянемо основні показники дослідження з відповідними коментарями.

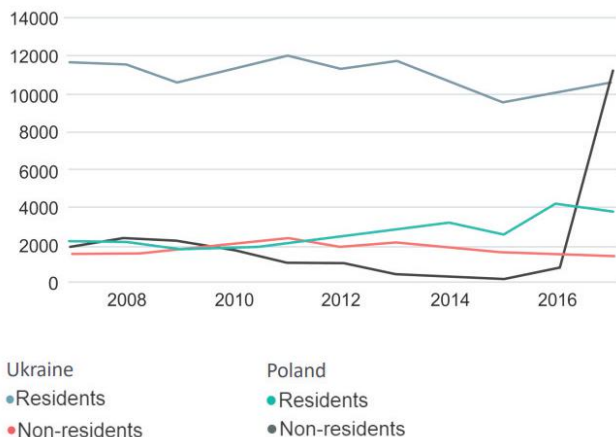
1. Україна в разі випереджала Польщу за кількістю зареєстрованих патентів в 2007-2016 роках. Це співвідношення змінилося в 2017 році, коли Польща зробила вибуховий стрибок з інновацій. Отримання патенту – це тривалий процес, і значна кількість заявок, яке подавалося в Польщі в останні кілька років, оформилася саме в 2017 році.

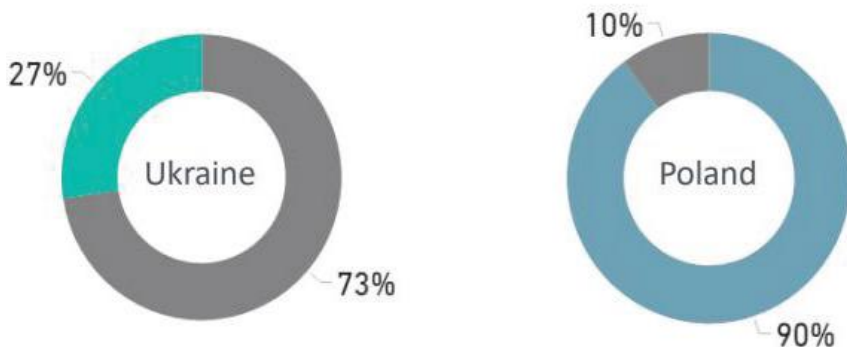
*зелений — Україна, синій — Польща

Варто звернути увагу, що цей приріст практично повністю забезпечили іноземці (не резиденти). Зіграли швидше за все кілька факторів. У Польщі в останні 3–5 років на рівні державної політики та інвестицій дуже багато уваги приділяють інноваціям. Вирішальна причина зростання інтересу до Польщі ще підлягає вивченню. Можливо, сильна підтримка держави у відкритті нових виробництв і R & D центрів, податкові пільги, а може бути також причина і в зростанні самого ринку і його купівельної спроможності. Адже основна тема для патентування в Польщі – фармацевтика.

В Україні резиденти і нерезиденти поведуться майже незмінно, хоча з 2013 року активність нерезидентів плавно знижується.

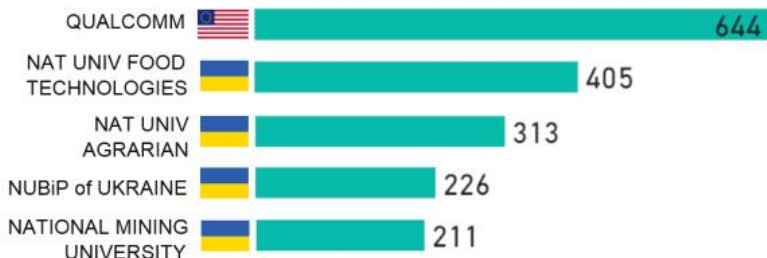
2. В Україні патентується більше корисних моделей, ніж винаходів. Причому, моделей 73 %, а винаходів – 27 %. У сусідній Польщі на кожну корисну модель доводиться 9 винаходів.

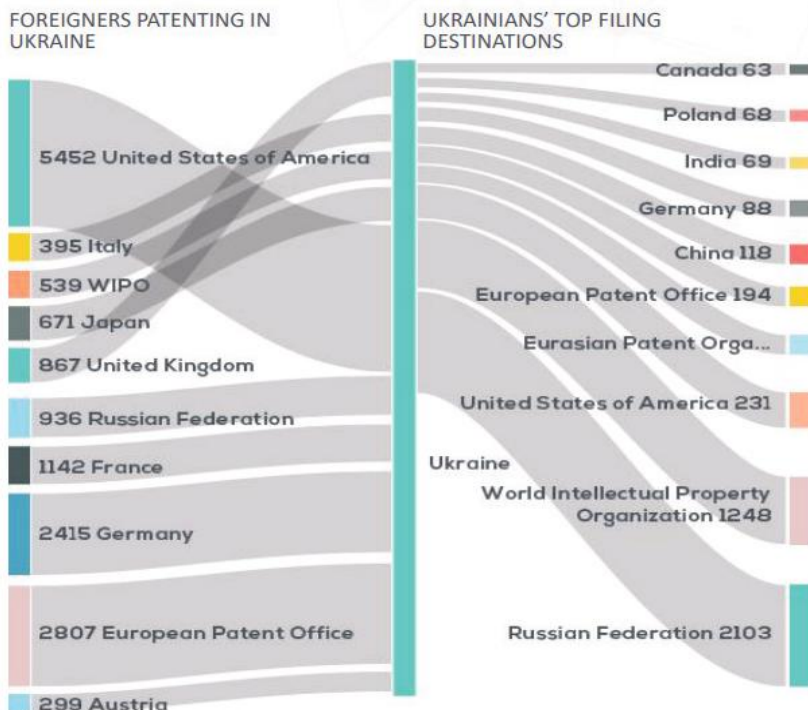
Основна причина - фінансова. Патент на корисну модель можна отримати дешевше, простіше і швидше. Водночас, рівень правової охорони у таких патентів нижчий – термін дії складає 10 років замість 20. Це характерна особливість України, і, в меншій мірі, країн СНД. На Заході така форма захисту нових розробок значно менш популярна. Саме поняття «корисна модель» і практика їх реєстрації каже, що вони захищають, як правило, менш значущі розробки. Новизна від них вимагається, але не потрібно, щоб рішення було неочевидним для експертів в певній сфері. Тому в більшості випадків експортувати її на розвинені ринки немає сенсу. Більше 90% патентів на корисні моделі, зареєстрованих українськими винахідниками за кордоном за період 2007–2017 років, отримано в Росії. **В умовах неоголошеної війни з Росією, яка йде з 2014 року така динаміка насторожує.**

3. У ТОП-5 патентовласників в Україні – 4 національні університети. А лідером є американська компанія **Qualcomm**. Мова про патенти на винаходи. 3 з 4 університетів-лідерів – аграрні або пов'язані з аграрною темою. Взагалі ж значна частка патентів в Україні належить окремим винахідникам (фізичним особам).

TOP INVENTION PATENTS OWNERS IN UKRAINE

4. Патенти у декілька разів більше реєструються в Україні після інших країн, ніж навпаки.

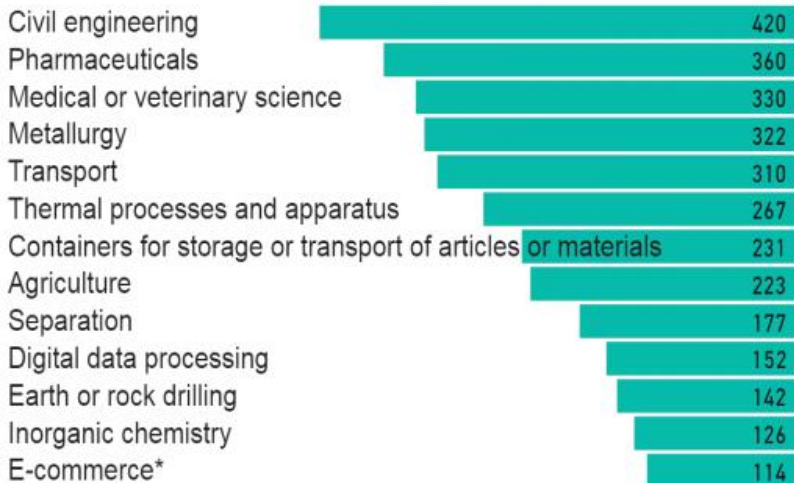
Ліва частина графіка - кількість патентів, виданих в Україні на винаходи, які спочатку були подані в зазначеній країні. Права – кількість заявок на патент і грантів, поданих в зазначених країнах після їх подачі в Україні.

5. Агро – не в пріоритеті. Це стосується галузевої тематики патентів, які українські винахідники отримували за кордоном. Причому, як для тих, що заявлялися там безпосередньо, так і тих, які спочатку заявлялися в Україні.

В першу п'ятірку тем (для патентів з пріоритетом в Україні) входять будівництво, фармацевтика, медична наука або ветеринарія, металургія, транспорт. Агро знаходиться лише на 8 місці.

ТОП-5 напрямків, заявлених українськими винахідниками безпосередньо в іншій країні (патенти-втікачі), значно відрізняється: цифрова обробка даних, фармацевтика, передача цифрової інформації, гетероциклічні сполуки, графічні комунікації. На ці високотехнологічні винаходи знаходяться і спонсори і кошти.

Patenting Abroad, filed with Priority in Ukraine*

*based on patents for inventions, utility models and patent applications

Втім, агро може входити в інші сфери з обох ТОПів. І обидва ТОПи можуть розглядатися як хороші ілюстрації, які являють собою найбільш розвинені компетенції українських винахідників, відзначається в звіті.

Цікавим є те, що за кількістю зареєстрованих патентів на винаходи в сфері АПК домінують іноземці. А у великих українських агрохолдингах, чий фінансові обороти обчислюються мільярдами доларів, практично немає власних розробок, захищених патентами. Тобто нові технології в цій сфері в основному імпортуються і монопольний прибуток на їх продажі нам заробляють іноземні компанії.

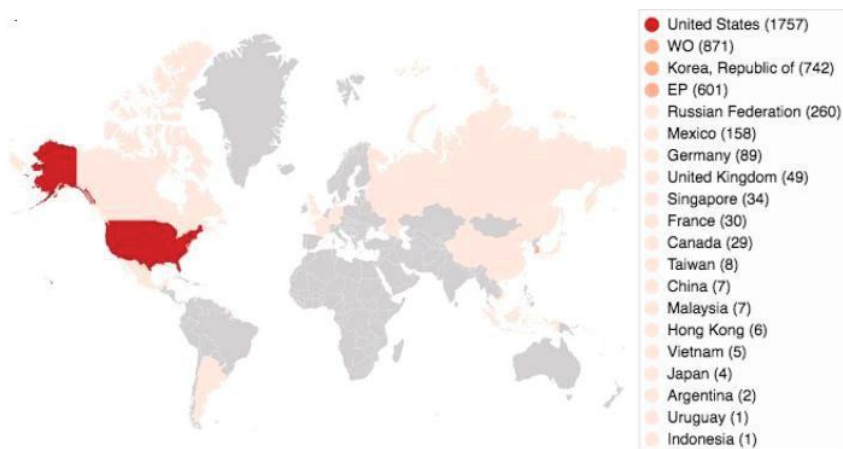
6. Samsung - власник найбільшої кількості спільних з українськими винахідниками патентів. Творці звіту пов'язують це з тим, що у корейського технологічного гіганта є в Україні великий центр досліджень і розробок. Крім Samsung наші винахідники співпрацюють і розробляють нові винаходи для таких міжнародних компаній:

*based on 4633 patents, filed directly to foreign jurisdictions

7. США – найбільш популярна для зарубіжного патентування держава серед українських винахідників. А Південна Корея в цьому плані обійшла РФ.

Друге місце зайняла **Всесвітня організація інтелектуальної власності (заявки за системою PCT)**, потім йде Південна Корея, за нею Європейське патентне відомство. А п'ятірку перших замикає **Російська Федерація**. Дані по темі готувалися на основі патентів, співавторами яких є один або кілька українців, проте заявка на цей винахід в Україні не подавалася.

based on patents and applications, filed directly to foreign jurisdictions, identified by authors from Ukraine

Дослідження переслідувало дві мети: 1) ознайомити міжнародне співтовариство з творчим потенціалом українських винахідників на рівні цифр і фактів, а також 2) зрозуміти, що відбувається в Україні з інноваціями в різних технологічних сферах, на що варто звернути увагу державі, бізнесу і самим розробникам, щоб успішно комерціалізувати свої розробки. Автори проекту зазначають, для того щоб ситуація змінилася, бізнесу варто прийняти, що сильні конкурентні переваги можуть бути створені лише за рахунок інновацій і впровадження нових технологій. Притому, власних розробок, захищених патентами на винаходи, що дасть юридично і фактично монополіне становище

на ринку. Необхідно навчитися знаходити потрібні їм технологічні рішення, замовляти їх розробку і впроваджувати в своєму бізнесі. Зрозуміти великому бізнесу, що саме з сотень тисяч нових розробок, які щороку з'являються в світі, найбільш важливо і ефективно для них, або що створює найбільшу загрозу – вже сама по собі дуже складна задача. А потім ще й розробити і впровадити своє власне конкурентоспроможне в глобальному контексті рішення, це ще в десять, а то й в сто разів складніше. Тому роль держави в стимулюванні інновацій країнах з інноваційною економікою є визначальною.

В рекомендаціях парламентських слухань «Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки» (10 квітня 2019 року) констатується, що «в економіці України склалися вкрай несприятливі умови для винахідницької діяльності та використання винаходів. Винахідництво і раціоналізаторство втратили характер масового руху, що ускладнює розбудову економіки на інноваційній основі». В останні роки ця ситуація значно погіршилася. В Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст. 38) лише декларується, що «Держава стимулює створення і використання винаходів (корисних моделей), встановлює винахідникам і особам, які використовують їх, пільгові умови оподаткування та кредитування, надає їм інші пільги відповідно до чинного законодавства України». А що ми маємо? В Україні середній строк розгляду заявок на винаходи до видачі патенту складає близько 2-х років. Показник, нібито не поганий. Проте якщо проаналізувати, то побачимо суттєві викривлення у винахідницькій діяльності. Кількість заявок на корисні моделі у 2,3 рази перевищує заявок на винаходи, а кількість виданих патентів на корисні моделі у 3,2 рази перевищує кількість виданих патентів на винаходи. Проте відомо, що патент на корисну модель видається без проведення експертизи по суті. Протягом року майже 75 % патентів національних власників втрачає чинність через несплату зборів за підтримання чинності патентів на винаходи і корисні моделі! Частка заявок на винаходи від національних заявників – юридичних осіб становить 50,7 %, в той час як іноземних – майже 96 %. Це негативний наслідок дії, прийнятої у 2007 р. Постанови Кабміну, якою було у 35 разів збільшено розміри зборів за по-

дання заявок і підтримання чинності патентів на винаходи і корисні моделі. Заявки почали оформляти переважно на корисні моделі і на фізичних осіб.

Очевидно, що прийнятих нині державою заходів явно недостатньо для належного стимулювання винахідництва у створенні та використанні інновацій. Має бути створено комплекс заходів організаційного, правового, економічного, матеріального та іншого характеру, які можуть скласти основу програми відродження та подальшого розвитку винахідництва.

Висновки. За останні роки розміри глобальної міграції кваліфікованих фахівців, зокрема науковців і винахідників, неймовірно зросли і сприймаються нині як серйозна загроза економічній безпеці і майбутньому багатьох держав. Особливу роль в інноваційному розвитку економіки відіграють винахідники, оскільки є носіями технологій і ноу-хау, генерують знання, що здійснюють інноваційні перетворення в техніці і промисловості [4]. Державна підтримка зарубіжного патентування це вагомий стимул здійснення наукових досліджень і розробок, підтримки експорту високотехнологічної продукції і забезпечення рівних умов конкуренції для українських компаній на світових ринках. Водночас патентування технологій, підтвердження їх світової новизни і винахідницького рівня зарубіжними патентами забезпечить оцінку розробок, їх постановку на облік за вищою за ринкову вартість. Низький рівень патентування українських винаходів за кордоном пояснюється не відсутністю правової грамотності, а відсутністю у заявників необхідного обсягу фінансових коштів. Тим самим вітчизняні компанії позбавляються можливості захистити виключні права за кордоном, що в кінцевому рахунку породжує нерівну конкуренцію на світових ринках. Зростання числа патентування розробок українських компаній і подальша оцінка їх як нематеріальних активів, підвищить розмір чистих активів і основного капіталу компаній. Ще однією явною перевагою зарубіжного патентування є отримання додаткового доходу патентовласниками за рахунок ліцензійних платежів від користувачів з інших країн, що з свою чергу підштовхне подальші наукові дослідження і розробки, створення нових технологій і матеріалів.

Міністерству економічного розвитку і торгівлі України спільно з Міністерством освіти і науки України необхідно терміново запровадити організаційно-економічний механізм державної підтримки зарубіжного патентування винаходів, передбачити законодавчі санкції за порушення порядку зарубіжного патентування. Врешті решт це питання економічної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розвиток та стимулювання інноваційної діяльності (економіка, право, міжнародний досвід): монографія / за наук. ред. О. Б. Бутнік-Сіверського: кол. авторів: О. П. Орлюк, О. Б. Бутнік-Сіверський, Г. О. Андрощук. Київ: НДІ ІВ НАПрН України. 2014. 364 с.

2. Андрощук Г. О. Трансфер технологій в оборонно – промислового комплексу України: проблемні питання (I частина). *Науковий журнал «Наука, технології, інновації»*. 2018. № 1(5), № 2(6). С. 62–71. С. 38–47.

3. Ukraine in the Global Innovation Dimension Report 2007-2017. URL: https://unitcitizen.com/wp-content/uploads/2018/05/URReport_final-version_1.pdf.

4. Андрощук Г. О., Давимука С. А. Міграція інтелектуального капіталу: вплив на економіку та інноваційний розвиток. URL: http://ird.gov.ua/pe/re201502/re201502_065_AndroshchukGO,DavymukaSA.pdf.

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ МІНІСТЕРСТВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Георгієвський Юрій Валентинович,

доктор юридичних наук, завідувач наукового відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

The author has analyzed the features of the state management of the national innovation system of Ukraine in a chronological perspective and in terms of structural and functional analysis. It was summarized that the management system is characterized by excessive centralization, the presence of duplication of powers and the absence of their clear delineation. The institutional transformation of the NIS government in Ukraine contradicts the experience of other countries